

OVER BEGRIJPEN
EN BESLISSEN
ONDERZOEK NAAR GRONDSLAGEN
VAN HET KENNEN

Jaap van Rijswijk

Uitgever: JAAP van RIJSWIJK bv, Utrecht
in samenwerking met Instituut Meta i.o.

ISBN 978 90 801133 0 5

Copyright © 2018

Met bronvermelding mag alles uit deze uitgave worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Ter inleiding

Waar het om gaat is te begrijpen waar het om gaat. Onderzoek naar grondslagen van het kennen helpt dat te bewerkstelligen. Vanuit die ervaring heb ik met enkele anderen de volgende missie geformuleerd.

Missie

Door scholing bevorderen dat meer mensen bezig zijn met bewust waarnemen, denken en oordelen, en die daarop gebaseerd besluiten nemen en handelen.

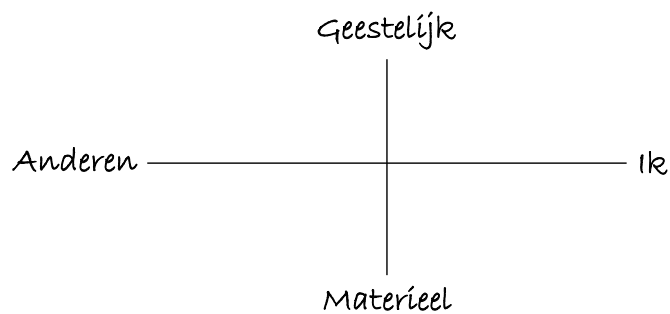
Het hebben van zo'n buiten jezelf gelegen doel tot het leveren van een maatschappelijke bijdrage is een genoegen; het geeft zin aan je leven en richting aan je doen en laten. Je verplicht jezelf te zoeken naar wegen en middelen om daaraan vervolg te geven. Dat blijkt in de praktijk vaak moeilijker te zijn dan aanvankelijk gedacht. In samenspel met bestaande instituties en enkele cursisten zal daaraan op bescheiden wijze verder worden gewerkt. Wij hebben echter ook gemeend dat de samenstelling van dit boek *Over begrijpen en beslissen* een maatregel is die sowieso kan bijdragen aan in de missie beoogde bewustzijnsontwikkeling. Het boek bevat echter geen eenvoudige kost en vereist studie. Ons staan onderzoekende mensen voor ogen die ook willen werken aan buiten henzelf liggende maatschappelijke doelen. Dat kunnen mensen zijn binnen het onderwijs, de politiek, de zorg, het bedrijfsleven, het rechtsleven, het bankwezen e.d. Wel stellen we dat leraren - begeleiders van leerprocessen - idealiter een doelgroep voor deel I van dit boek vormen. Zij geven immers door scholing van anderen de toekomst vorm.

Deel I van dit boek bevat voornamelijk kennistheorie. Deze inhoud leent zich bij uitstek voor behandeling in groepsverband. Daarbij worden dan ook waarnemingsoefeningen en denkinspanningen ingelast. Deel II bevat op deze kennistheorie gebaseerde praktische toepassingen van het denken gericht op handelen in brede zin.

Dit boek gaat ook over de vraag wat het betekent mens te zijn. Blijkt denken de spil te zijn waar al het andere om draait? Is denken wellicht het grootste wat er is, omdat al het andere slechts door het denken kan worden begrepen? Aristoteles schreef al, dat menselijk leven essentieel blijkt te bestaan uit waarnemen en denken. (*Ethica*, 1170 a 20).

Ieder mens aanschouwt, interpreteert en beoordeelt de wereld. *Ieder* mens heeft opvattingen over wat waar, goed en rechtvaardig is. De meesten van ons zijn zich alleen niet of nauwelijks bewust van de filosofische wortels die deze opvattingen, oordelen en ideeën hebben.¹ Op het vergroten van dit bewustzijn is deel I gericht. Men kan gaan inzien dat de mens burger is van vier werelden.²

De mens; burger van vier werelden

P237 Integraal mensbeeld

Indien men zich openstelt voor dit integrale mens- en wereldbeeld, kan begrepen worden dat men zich doorlopend in twee krachtenvelden bevindt. In de verticaal gaat het om de tegenstelling tussen het geestelijke en het materiële. Tegelijkertijd is in de horizontaal de tegenstelling tussen het eigen 'ik' en de anderen werkzaam, tussen het individu en het collectief. Afzonderlijke mensen nemen binnen het integrale mensbeeld eenzijdige posities in. De oriëntatie is de ene keer te veel op het eigen ego, de andere keer juist te veel op het collectief gericht, te veel op het geestelijke-culturele of juist te veel op materiële spullen. Soms moet dus tegenwicht geboden worden aan een overdosis op één van de waardeoriëntaties waarmee men geconfronteerd wordt.

De in deel I uiteengezette theorie levert een aanzet tot het evenwichtig op elkaar kunnen betrekken van deze vier waardeoriëntaties: geest, materie, individu en collectief. De in deel II behandelde meer praktische gezichtspunten bieden de mogelijkheid het roer in eigen hand te nemen en daarmee ondernemend en handelend betekenisvol te zijn.

In beide delen is getracht met weinig woorden veel te zeggen. Bovendien is gebruik gemaakt van met klanten en cursisten ontwikkelde denkbeelden. Deze plaatjes werden en worden tijdens cursussen als bordschetsen getoond. Met deze waarnemingen wordt een beroep gedaan op het eigen denkvermogen van de lezer of deelnemer aan een cursus.

Kortom, dit dunne boek gaat over een ontdekkingsstocht naar enkele filosofische inzichten voor toepassing in de praktijk. Het bevat als het ware zilverkorreltjes die voor mij op de zeef zijn blijven liggen.

Dank ben ik verschuldigd aan mensen die in de bijlage 'personen' worden genoemd. Op verschillende manieren hebben zij aan de totstandkoming van dit boek bijgedragen. Maar vooral ben ik dank verschuldigd aan Rudolf Steiner, wiens *Filosofie der vrijheid* mijn wijze van kijken, denken en handelen ingrijpend heeft bepaald.³

Jaap van Rijswijk

Utrecht, 3 augustus 2018

Inhoudsopgave

Deel I: BEGRIJPEN

Voorwoord bij deel I.....	11
1. Prikkelende vragen en beweringen over praktisch denken.....	13
2. Twee uitgangspunten	15
3. Kennistheorie.....	16
4. Handelingsfilosofie	17
5. Twee basisvragen	18
6. Vermogensontwikkeling	19
7. Situationeel handelen	20
8. Vooruitblik op overige inhoud van deel I.....	21
9. Wat is kennen?	22
10. Begripsvorming	24
11. Zekerheid van een kenoordeel	26
12. Observatieresultaten op zielsgebied	28
13. Wat is de ziel?	30
14. Centrum en periferie.....	33
15. Onderzoeksgebieden of werkterreinen	35
16. In hoeverre dwingt inzicht?	38
17. De vrije handeling	39
18. Ontwikkeling naar vrijheid	43
19. Vrijheidsberovers	44
20. Individualiteit en soort	45
21. Samenvatting deel I: filosofie als basis	46
22. Evaluatie deel I.....	47

Deel II: BESLISSEN

Voorwoord bij deel II	49
23. De mens als verbinder tussen materie en geest.....	51
24. Wat is ondernemen?	52
25. Rendement.....	55
26. Mens- en organisatieontwikkeling.....	56

27. Strategie: begin met waarom	58
28. Start van een initiatiefproces	60
29. Tips voor initiatiefnemers	62
30. Pleidooi voor experimenteren en selecteren	63
31. Wat maakt een groep tot team?.....	64
32. Visie op bedrijfsopleidingen	65
33. Entelechie	67
34. Structuur	68
35. Bewerkstelligde veranderingen.....	69
36. Ijsbergtheorie	70
37. Kortsluitingen en zes beïnvloedingswapens.....	72
38. Communicatie	74
39. Echte innovatie vereist een sprong	75
40. Professional zijn	76
41. Omgaan met tijd	78
42. Over vrijheid.....	79
Nawoord	81
Personen	83
Literatuur	84
Aantekeningen	86

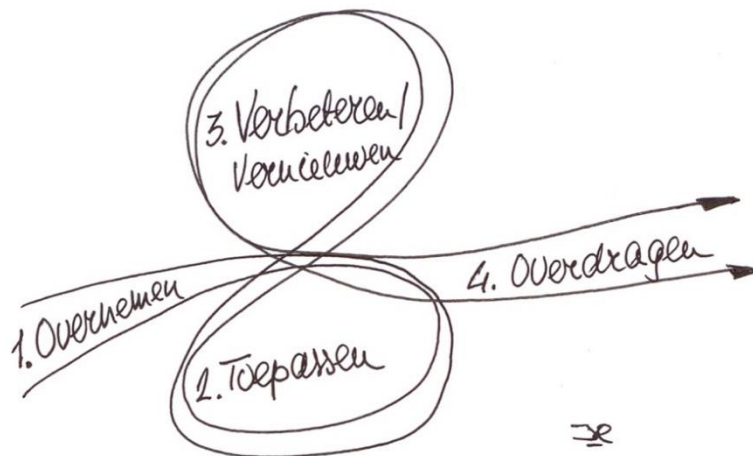
DEEL I: BEGRIJPEN

Voorwoord bij deel I

Voordat iets anders kan worden begrepen, moet het denken worden begrepen. Immers, ook het denken kunnen wij slechts met het denken begrijpen. Het is echter de eigenaardige natuur van het denken, dat de denkende mens het denken vergeet, terwijl hij het verricht. Niet het denken houdt hem bezig, maar het onderwerp waarover hij denkt.⁴ Bij wijze van uitzondering zullen wij in deel I wel nader ingaan op het denken zelf.

Vanaf 1985 bestaat mijn werk als bedrijfskundig organisatieadviseur uit het ondersteunen en begeleiden van leiders uit het bedrijfsleven. Mijn bijdragen waren aanvankelijk gericht op strategiebepaling en het realiseren van baanbrekende initiatieven. Daarbij werd gaandeweg duidelijk dat ook voor leiders - zoals voor ieder mens - doorlopend sprake is van oordelen en beslissen. Tijdens zo'n initiatiefproces stelde Klaas Visser, directeur van een kaasproductiebedrijf, in 1996 de vraag: "Jaap, kun je een cursus *Inzicht in de weg tot inzicht* verzorgen, dan zijn we in één keer klaar?" Soms krijgt men de vraag gesteld, waar men eigenlijk op wacht. Dat was voor mij hier het geval. Ik heb toen van Servire Uitgevers de rechten van het boek *Filosofie der vrijheid* gekocht om zo'n cursus op basis van fragmenten uit dat werk te gaan ontwerpen en uitvoeren. Zo'n leergang over begrijpen, oordelen en beslissen is sindsdien in verschillende vormen ruim twintig maal uitgevoerd voor groepen van gemiddeld tien deelnemers. Oud-deelnemers hebben mij gestimuleerd de essenties uit de leergangen te bundelen en daarmee *overdracht* mogelijk te maken.

Het hiervoor weergegeven denkbeeld noem ik de professionele cyclus. Het is een weergave van een wordingsproces. Het denkbeeld kan algemeen behulpzaam zijn bij het bepalen van de eigen positie als professional en de ontwikkeling die men doormaakt door concepten te adopteren. Door de gesprekken met tal van oud-deelnemers werd ik mij ervan bewust, dat het boekje *Oordelen en beslissen* en de aan de hand daarvan door mij verzorgde cursussen niet toereikend zijn voor overdracht en toekomstige voortzetting van deze cursussen los van mij. Daarom richt ik me in deel I van dit boek - zonder te pretentius te zijn - tot hen die vanuit eigen ervaring weten dat denken genoeg verschaft en bovendien houvast biedt. Bovendien hebben zij de intentie anderen daartoe aan te moedigen bijvoorbeeld door zelf initiator of begeleider te worden van een studiegroep over begrijpen, oordelen en beslissen. Idealiter staat mij dan ook een docenten-klasje voor ogen.

De inhoud van dit boek bestaat zoals reeds vermeld uit verklaringen van essenties zoals die tijdens de leergangen als bordschetsen werden en worden weergegeven. Bovendien zijn enkele oorspronkelijke teksten van veelzeggende filosofische fragmenten opgenomen en toegelicht. De Griek Heraclitus stelde fraai, dat opleiden niet het vullen van vaten is, maar het ontsteken van een vuur. Welnu, met deel I wordt beoogd de interesse van de lezer te wekken - het vuur te ontsteken - voor een ontdekkingstocht die kan leiden tot groeiend bewustzijn van het eigen mens-zijn. Bovendien kan men door het denkwerk dat wordt verricht gaan weten wat *zuiver denken* eigenlijk is.⁵ Men kan gaan inzien dat *denken een bewuste aanschouwende activiteit is, die een wetmatigheid tevoorschijn brengt*. Vanuit dat inzicht kan men met gegronde hoop naar de verklaring van de overige wereldverschijnselen zoeken.

Aanvullende raadgeving. Drie onderzoeksvragen van Aristoteles kunnen bij een vergelijking van twee of meer zaken behulpzaam zijn, namelijk:

- Wat zijn de overeenkomsten?
- Wat zijn de verschillen?
- Wat is de betekenis van de verschillen?

De laatste vraag nodigt uit tot het aanbrengen van een onderscheid tussen wat wezenlijk is en wat onwezenlijk is.

Aantekeningen

- 1 Wijnberg, Rob, *En mijn tafelheer is Plato*, Amsterdam, 2011, pag. 33.
- 2 Egmond, Klaas van, *Een vorm van beschaving*, 2013, pag. 71-75. Ook Herman Wijffels bedient zich tijdens zijn voordrachten over duurzaamheid van dit assenstelsel. Hij signaleert een groeiend bewustzijn bij mensen als gevolg van het in toenemende mate betrekken van de waardeoriëntatie 'geest'. Als voorbeeld noemt hij drie leidende ideeën of principes voor bescherming van de aarde: 1. De natuur kent geen afval. 2. Zoek en vind een lucratieve toekomst binnen de circulaire economie. 3. Put energie uit onuitputtelijke bronnen, zoals water, wind en zon.
- 3 Mijn doctoraalscriptie *Denken over het denken* (2002) met als ondertitel *De kennistheorie van Rudolf Steiner* werd beoordeeld door prof. dr. mag. K.J. Schuhmann, dr. P.M.L. Steenbakkers en prof. dr. J. Treur.
- 4 Steiner, Rudolf, *Filosofie der vrijheid*, 1894/1994, pag. 37 en 45.
- 5 Steiner, Rudolf, *Vorbij de grenzen van de natuurwetenschap*, 1920/2002, pag. 118.